

Доказ о аутономији Црне Горе XVII вијека

— Главари црногорских племена 1661 године —

У судско-нотарским књигама црногорским наишли смо на један двоструко важан докуменат из 1661 године. Прво, из њега дознајемо имена главара свих племена старе Црне Горе, — кнезова, војвода и „спахије“. Са двојицом потписника, који са црмничким војводом овјеравају докуменат у име неписмених главара, имамо 29 имена, осим „десет кнезова црмничких“, који се не именују. Ово је, да знамо, најпотпунија досад позната листа племенских претставника Црне Горе током XVI и XVII вијека. Друго, докуменат је важан прилог за проучавање аутономног положаја Црне Горе у том периоду. Црногорски главари, одобрењем општег збора, склопили су, 4. XII. 1660, с претставником пограничне власти Млетачке Републике уговор о заједничкој сарадњи и ненападању, уперен против интереса Турске, с којом је Млетачка Република била тада у рату (Кандиски рат 1645-69). Италијански превод уговора протоколисан је у Котору 30. V. 1661. Међу црногорским главарима налазе се и претставници домаћих муслимана (потурица), који иду заједно са својим племеном. Ријека Морача означава се као црногорска граница према турском подручју.

Овај уговор допуњује се једним исто тако важним документом из 1663, који је Славко Мијушковић објавио у прошлом броју „Историских записа“ (*Један прилог историји Црне Горе*). Истина, уговор из 1663 склапају само претставници племена Комана, кнез Радун и муслимански прваци из Комана и Микулића у Бјелицама. Склопљен у истом смислу, он је допуна уговору од 1660; односно, у њему се понавља обавеза претставника истог племена обухваћена општецрногорским уговором, вјероватно усљед неког новог догађаја у поменутом племену, или на његовој граници. Али, тај уговор добио је нарочиту важност тиме што га је потписао црногорски митрополит са првим кнезом Црне Горе, с којим чини врховну власт, према одлуци збора племенских главара. Међутим, уговор из 1660, односно италијански превод из 1661, није потписао митрополит, јер столица цетињског митрополита није тада била попуњена (изгледа, остала је упражњена 1660—1). Али потписан је од најстаријег игумана,

који је, ваљда, замјењивао владику, и од „Стјепана Црмничанина“, свакако биће војводе Стјепана, који при склапању уговора претставља Црмницу са „десет кнезова“. — Оба ова документа, у ствари, говоре о стварној неовисности Црне Горе у другој половини XVII вијека.

Садржину овог документа доносимо у сажетијем, слободнијем и јаснијем излагању, пошто је оригинал писан тешким неконцизним стилем.

Уговор је протоколисан у Котору, на Ријеци, пред судијом Фрањом Томе Пасквали и аудитором Николом Јакоњом. Своја племена и остале кнезове Црне Горе (*per nome delle dette ville et degli altri conti da Monte negro*), заступали су:

кнез Перо Миловић из Бјелица (*conte Piero Milovich da Bielizze*) и кнез Стјепан из Његуша (*conte Steffano da Gnegussi*). Они су навели све претставнике црногорских племена које заступају. То су:

кнез Перо из Озринића (*conte Piero da Osdrincichi*),

кнез Пејо Лаковић (*conte Piero Lacovich*) и

кнез Ђуро Вучићев (оба) из Цуца (*et conte Giuro Vucichiev da Zuzze*),

кнез Ђуко Вујошев из Ђеклића (*conte Giuro Vuiossev da Cielichich*),

кнез Батрић са Цетиња (*conte Batrich da Cettigne*),

кнез Нико Вучић из Цеклина (*conte Nico Vucich da Cecline*),

кнез-спахија Драго с браћом из Љуботиња (*conte spahia Dragoe con suoi fratelli da Gliubotin*),

кнез Вуксан из Угања (*conte Vuxan da Ogn*),

кнез Бојан Иванчев из Микулића (*conte Boian Ivancev da Miculichich*),

кнез Милоња (*conte Milogna*) и

(кнез) Вучета из Добрског Села (*et Vucetta da Dobra*),

војвода Хусеин Хамзић с браћом из Микулића (*voivoda Ussain Hamzich con fratelli da Miculichich*),

кнез Радун с браћом из Комана (*conte Radan con li suoi fratelli da Comani*),

кнез Радоња Грујић из Љешкопоља (*conte Radogna Gruich da Gliescopolie*),

„Десет кнезова“ црмничких (*li Dieci conti di Zarnizza*),

кнез Перо (Пејо?) из Прелеша (*conte Piero da Preglies*),

кнез Станица из Градаца (*conte Stanissa da Gradaz*),

кнез Вуко из Бандића (*conte Vuco da Bandichia*),

кнез Драгоје (*conte Dragoe*) и

кнез Радуле из Пјешиваца (*et conte Radule da Plessivzi*),

Елез-ага Коскић, Турчин Подгоричанин (*per nome anco Elles Aga Costich Turco da Podgorizze*),

Иван Рајичев (*nec non Ivan Raizev*), и

Милош, његов шурак (или зет) из Озринића (Milos suo cognato da Osdrinichi),

Хасан Касумов (Assan Cassumov) и

Хасан Марко(вић) из Ђеклића (et Assan Marco da Chieclichi),

Калуђер Игуман (calogerio Iguman), и

војвода Стијепо из Црмнице (Voivoda Stieppo da Zarnizza) Сви су ови, заједно и солидарно, за мир цијеле земље Црне Горе (per quiete di tutto il Paese di Monte Negro), и за потпуно извршење свега онога што су кнезови и главари Црне Горе, одобрењем општега збора, обећали и свечано се писмено обавезали, 4 децембра 1660, пред „узвишеним господином“ Фрањом Орио, изванредним провидуром Котора и Албаније (che dalli conti et Capi di Monté negro con l' approbatione del sboro generale e stato promesso et solenemente obligato in scrittura giurato di 4 X-bre 1660. .). Дошло се до међусобног споразума и потписаних обавеза, да уговор буде вазда на снази, и да се не прекрши ни у којем случају, ни под икаквим изговором.

Главари се обавезују: — 1) ниједном одреду Турака од Подгорице и тих крајева који не прелази 100 друга, неће нипошто дозволити да пређе на подручје Котора, Будве и Паштровића, него ће га разбити и отјерати, а ако би се случајно догодило, да се од такве чете, или ма кога из Црне Горе, нанесе штета поданицима Републике, штета ће бити намирена; 2) за сваки одред Турака који броји више од 100 људи, Црногорци ће обавијестити два дана раније претставнике града Котора и Будве, и суће Паштровића; 3) сав предио с ове стране ријеке Мораче, која се сматра границом Црне Горе, мора бити чуван од стране Црногораца (Et il confine del d(ominio) Montenegro si intenda il fiume Morazza cosi che tutto quello Paese che e di qua dal detto fiume vero Montenegro debba esser guaradato dali detti Montenegri come di sopra); 4) ако неко пређе границу Црне Горе под изговором да иде у Бар, па отуда, и непрелазећи границу црногорску, упадне у неки поменути предио, сва штета која буде почињена млетачким поданицима биће намирена од потписаних из Црне Горе; 5) на све горе изложено, солидарно су обавезни животом и имовином сви становници Црне Горе, без изузетка (et si intendano sempre sottoposti et in solidum li abitanti del detto Monte uno per l'altro tanto con le vite come con le sostanze senza alcuna eccezione); 6) ухваћени, како у Котору, тако и на другом подручју изванредног провидура, могу бити затворени и задржани, и немају права да се жале; 7) ако би при сукобу и тјерању турског одреда погинуо, био рањен или оштећен који Црногорац, сваки Црногорац има преузети на себе свој дио (помоћи). Овај уговор остаје стално на снази, и има бити потписан од поменутог калуђера-игумана у име свих, и регистриран у канцеларији Котора за вјечну успомену.

Доцније је, у преводу, другом руком дописано са стране (на маргинама нотарске књиге):

Ја Игуман Вас(илије) од Врањине (Io Iguman Vas. da Vranina) потврђујем као што је горе у име свих кнезова.

Ја поп Алекса (Io prete Allesca) потврђујем горње у име свих кнезова.

Ја Стјепан Црмничанин потврђујем као што је горе речено у име поменутих кнезова, и да је изведено на пергаменту (Io Steff. Cernizze aff(irmo) qu(anto) di son(ra) et a n(ome) deli sud(etti) Conti. Ex(trato) in carta pecora . . . CII, f. 563—4).

Ми се нећемо упуштати у ширу интерпретацију овог документа; — његову важност довољно смо истакли. Учинићемо само неке напомене. — о мјесту гдје је уговор протоколисан, и о племенским главарима.

Протоколирање уговора обављено је на ријеци Шкудри, на Црногорском пазару, свакако у тврђавици, изван градских бедема, која се налазила при мосту сјеверних враћа Котора, гдје су Црногорци одлагали оружје, кад улазе у град. О свимз поменутих главарима не можемо дати неко ближе обавјештење, али можемо о неким. Од Јована Томића наводићемо дјело Црна Гора за Морејског рата, а од Ердељановића Стару Црну Гору.

1) Перо Миловић из Бјелица помиње се 1684 као кнез бјелички (Petar Millovich), у једном млетачком извору; — са још тројицом црногорских кнежева изјавио је которском провидуру да ће примити млетачко поданство (Томић, 291). Није искључено да се он звао Пејо, а не Перо. Которски нотар погрешно пише Перо Лаковић, мјесто Пејо. Неки пут је тешко разликовати да ли је написао „Пиерио“ или „Пиеро“. Јован Пејовић, који се помиње 1693 као претставник Бјелица (Томић, 362), можда је син Пеја Миловића. У Бјелицама има братство Пејовића. — 2) Кнез Стјепан из Његуша помиње се 1625 у запису Рувима Његуша (Ердељановић, 345). Сматрамо да је то иста личност. Од својих 25 година могао је бити кнез; и у том случају, 1661 г. имао би 60 година. О њему дајемо посебан кратки прилог. — 3) Пејо Лаковић из Цуца помиње се као кнез 1681 (conte Pejo Lascovich), у документу о умиру Црногораца и Паштровића, који је објавио Гл. Станојевић у прошлом броју *Историских записа*. Три године доцније дао је изјаву с Пером Миловићем да ће примити млетачко поданство. По испитивању Ердељановића, он је предак Вука Марковића из *Г. вијенца*. Његов стриц Средан предак је Вука Томановића. У *Огледалу српском* пјева се Пајо Марковић, ваљда потомак Пеја Лакова. — 4) Ђуро Вучићев из Цуца бесумње је брат Пера Вучићева-Бајковића из села Залута, уколико нотар није погријешио што је мјесто Перо (Piero) написао Ђуро (Giuro). Кнез Перо је отац Батрића Перовића, опјеваног у

Г. вијенцу и Огледалу српском, родоначелник братства Перовића из Цуца. Помиње се у поменутом умиру Црногораца и Паштровића. Он је један од кнежева црногорских који дају поменути изјаву о примању млетачког поданства (Pietro Vuchichev conte della villa di Zagliuti). — 5) Ђ у к о В у ј о ш е в погрешно је записан од нотара као „Giuro“. То је Ђукан Вујешев, кнез ћеклићки. Он је четврти кнез који даје изјаву да пређе у млетачко поданство (Giucan Vuiosev conte di Chieclichi). Помиње се и у поменутом умиру из 1681, само што је тамо погрешно написано „Vucossav“ мјесто **Vuiosev**, као што је погрешно написано за Вучету Павова да је „Perov“. Ђукан је брат кнеза Вуксана Вујошева, који се помиње у млетачком документу из 1693, са Шћепцем Калуђеровим, као потписник уговора за куповање соли у Котору (Томић, 362). Према испитивању Ердељановића, они су из „старог и знатног кнежевског братства Бацула“ (стр. 523—4). Кнез Батрић са Цетиња је Батрић Мартиновић, јунак Г. вијенца. Помиње се као кнез и врховни главар Црне Горе (Conte Batrich, Capo principale in Montenegro) у которском документу из 1663 (*Истор. записи*, I, 1953, стр. 236); године 1681 у поменутом умиру Црногораца и Паштровића (*Истор. записи*, I, 1953, стр. 280); а 1685 „кнез Батрић от Цетиња“ (Ердељановић, 339). — Н и к о В у ч и ћ из Цеклина можда је Вукчев-Вукчић. Године 1689 помиње се Тодор Вукчев (Todor Vuchcev da Cechline), као талац код Сулејмана Бушатлије (Томић, 320). Вјероватно су то браћа. — 9) С п а х и ј а Д р а г о (Драгоје) из Љуботиња познат је. То је „спахија и командант цијеле Црне Горе“ у почетку Морејског рата. Помиње се 1681 у поменутом умиру (spahi Drago del Montenegro); и исте године у претставци црногорских главара, који траже ослобођење Драгова синовца Марка (*Истор. записи*, I, 1953, 280—2). Њега помињу и млетачки извори 1685 (Draso Nicolich), јер се са својом четом истакао у борби с Турцима послје Вртијељке, и као старјешина хајдука, кад се повукао у Котор (Томић, 25, 67, 296). Он је из познате „спахијске“ породице из Љуботиња, предак Вујовића. Спахија Вујо Рајичев, кнез Црне Горе, помиње се 1609 (са сином Марком), 1613 и 1614: кнез Марко 1620; доцније кнез Јован Вујов (Ердељановић, 298). Народном предање, забиљежено од Ердељановића, зна за Драга само толико, да Вујовићи у Црмници „поуздано знају да су се разгранали од двојице синова Вуја Рајичева, од Марка и Драга“. Али, да ли је спахија Драго син Вуја Рајичева, или неки старији Драго? Спахија Драго биће син Николиће, отуда се и прозива Николичић. Године 1689 помиње се Мартин Вујов (Voiv), као талац код Сулејмана Бушатлије; а у поменутом документу који је објавио Гл. Станојевић помиње се „нећак“ спахије Драга, Марко Мартинов. То је свакако син Мартина Вујова. Отуда, не можемо знати које су браћа спахије Драга што се с њим помињу

у овом уговору (из 1661). — 10) Кнез Вучета из Добрског Села могао би бити Вукота-Вучета Филипов (Vocata Filiprov da Dobra), који се помиње 1689 као талац код Бушатлије. — 11) Хусеин Хамзић, војвода из Микулића, био је сродник микулићког братства Вујовића (Ердељановић, 61). Како су ту, у Команима и Теклићима били муслимани ојачали, то су добили свога војводу. — 12) Кнез Радун из Комана помиње се у поменутом уговору из 1663 (*Истор. записи*, I, 1953, 236). Не знамо, да ли што зна о њему народно предање. — Кнез Вуко из Бандића помиње се 1689 (Vucso Vandich da Comani), као талац код Бушатлије. За њега зна народно предање. Он је предак братства Ђуричића у Ровинама (Ердељановић, 649, 651). — 14) Кнез Радуде из Пјешиваца помиње се 1689 у писму Диздар-аге, које је објавио Љубић (Ердељановић, 82). Он је дједа пјешивачком кнезу Вуку Вукићу; за обојицу зна народно предање. — 15) Елез-ага Коскић из Подгорице познат је народном предању. За Коскиће-Османбеговиће, Ердељановић наводи: да су сродници Самарџића у Кривошијама, да су од заједничког претка, Комнена Бајице, од чијих шест синова двојица су прешли у Подгорицу, и примили ислам (стр. 764). — 16) Хасан Марко(вић) из Теклића потомак је, очевидно, Марка Војковића, који је „са Станишом, сином Иванбега“ отишао у Цариград, прешао на ислам, вратио се у Теклиће, одвојио се од синова, оженио се булом, и од њега се намножили муслимани у Теклићима. О Марку је сачувано живо народно предање (Ердељановић, 515, 539). — Василије, игуман манастира Врањине, помиње се 1667 у извјештајима скадарског бискупа, Петра Богдани, као игуман манастира св. Николе на Врањини (Ј. Радонић, *Римска курија и јужнослов. земље*, 294). Он је, као игуман најстаријег манастира, вршио, по свој прилици, дужност владике, последије владике Мардарија (1659) до ступања Рувима Бољевића (1662). Не знамо, да ли је то Василије Вељекрајски, који се наводи као владика цетињски, последије Рувима Бољевића (в. Јагош Јовановић, *Стварање црногорске државе*, 69).

Иво Стјепчевић и Ристо Ковијанић